

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

10^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1902

Blaauwe Guldens.

Als men FRANS VAN MIERIS' „*Beschrijving der Bisschoppelijke Munten en Zegels van Utrecht*” opslaat, dan leest men in het hoofdstuk „*De Groote, Gedaante en Benaaming der Munten*”, op blz. 37: „Blaauwe guldens, dat 's Beyersche guldens, vermids het wapen van dat huis eenige blaauwe ruiten bevat, of waarschijnlijk het zilver niet alte zuiver zal geweest zijn, toen zij 't eerst van die Prinzen zijn voortgekoomen”. In eene noot haalt de Schrijver daarbij aan: „*Floreni blavii Apud Hedam Hist. Episc. Ultraj f. 329*”. Zooveel woorden, zooveel onjuistheden, om zoo te spreken. In de eerste plaats waren de *blauwe guldens* geen Beiersche guldens; ten tweede zijn op een muntstuk nooit de kleuren van het wapen te zien, en zou men bij het volk der 15^e eeuw veel te veel heraldische kennis onderstellen, als men meende, dat het de kleuren der wapens op zijn munten zou kennen en daarnaar die stukken benoemen. De namen „witte” (stuivers), „zwarte” (penningen), „blauwe” (elfpenningen), „roode” (duiten) hebben alleen betrekking op de kleur der geheele munt, afhankelijk van het metaal.

De derde vergissing van VAN MIERIS is, dat de guldens niet van *zilver* maar van *goud* waren, gelijk de naam uitwijst. De eerste *zilveren* guldens zijn de Carolusguldens van Keizer KAREL V.

Zeven en twintig jaren na de uitgave van bovengenoemd werkje en dus in 1753 verscheen het „*Groot Charterboek*” van denzelfden schrijver en daarin worden de blauwe guldens verwezen naar het land, waar zij behooren. Men leest daar namelijk op het jaar 1411 (Deel IV): „Gelresche-Gulden (Blau-Guld) 21½ gr(ooten)” en op het jaar 1415: „Gelresche Blau-Gulden 22 gr(ooten)”.

VAN DER CHIJS, in zijne „*Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*”, heeft beide aantekeningen uit het Charterboek overgenomen, maar voegt daarbij deze door mij reeds veroordeelde verklaring aan toe: „De Blaauwguldens hebben hoogstwaarschijnlijk hunnen naam ontleend aan het onderste wapenschildje op de keerzijde van n°. 3, dat iets heeft van de blaauwe ruiten in het Beijersche wapen”. Werkelijk ziet men op de afbeelding n°. 3 van plaat VIII op de tegenzijde binnen een vierlobbig compartiment vijf kleine schildjes, waarvan vier zijn de wapens van Arnhem, Roermond, Nijmegen en Zutphen en het vijfde een fantazie(?) wapentje met *ruitjes*, dat echter niets gelijkt op het Beiersche wapen, want daarin zijn de ruiten schuin of z. g. spillen. Het omschrift luidt + DVX-REINALD IVL ꝛ GEL ꝛ COMIS · Z · De andere zijde heeft het beeld van Sint Jan met de legende: · s · IOHANNES + BAPTISTA ✠ Deze munt geeft VAN DER CHIJS als een *blauwgulden*.

In een ander deel van zijn standaardwerk (*De Munten van Holland en Zeeland*) haalt hij uit het placcaat van Graaf WILLEM VI, 19 Januari 1414, onder meer het volgende aan: „Gelresche blau-gulden twee en twintich grooten een Engels" 1), en geeft de volgende opheldering in een noot: „Deze benaming komt waarschijnlijk van de kleur der muntstukken, die in plaats van *geel* te zijn, gelijk de munten, welke uit goed goud vervaardigd worden, meer naar het blaauwe helden”.

Ook deze toelichting mogen wij laten voor 't geen zij is: want hoe kan eene *gele* kleur ooit naar het *blaauwe* hellen? *Geel* kan overgaan in *groen*, — maar dit komt bij goudgeld niet voor; — in *wit*, zooals bij de bleekgouden, met veel zilver vermengde munten, of in *rood*, zooals bij het beste goud, het vroeger zoo genoemde *roodgoud*, dat een goeden klank had in zeventiende-eeuwsche gedichten:

„Kassuyffelen en kappen,

Die stijf staen van gesteent, van parlen en rood goud”,

zong VONDEL. *Blauw* goud is echter iets onbestaanbaars.

Uit hetgeen medegedeeld is, blijkt genoegzaam, dat *blaauwe guldens* niets met Beieren te maken hebben, maar eene soort van goudguldens door Hertog REINOUW IV en geen anderen vorst geslagen. Ik zeg een soort, want volgens een oud handschrift, door VAN DER CHIJS (*Gelderland*, blz. 412) mede-

1) Elders vind ik nog in een plakkaat van denzelfden Graaf, 8 Oct. 1415: „Gelresche blau gulden twee en twintich grooten twee engels; Reynaldus Gelresche gulden twintich grooten twee engels.”

gedeeld, waren de Reynaldus-guldens drieërlei: de beste hielden 18 karaat, en deden 29 Brabantsche stuivers, de tweede soort hield 17 karaat en deed 27 Br. stuivers en de slechtste van 16 karaat deden 26 stuivers per stuk. „Item die leste Reynaldus-Arnheemsche gulden maecken die drie twee golt gulden ind sijn genoempt blaeuw gulden”.

Wij zien dus hieruit, dat de blauwe gulden een minwaardige goudgulden was, die slechts tweederden van den goedèn goudgulden deed. Dit was nog zoo in 1542, blijkens een brief van de Burgemeesters van Arnhem aan die van Harderwijk, als antwoord op een hun gedane vraag, meldende dat „die drye leste Reynaldus arnhemsche gulden maecken twee golt-gulden ind werden genoempt blauwe gulden”. (Medegedeeld in de *Kroniek van het Hist. Gen. Utrecht* 1861, blz 118 en bij VAN DER CHIJS, *Gelderland* blz. 392).

Eene merkwaardige evaluatie dezer muntsoort vinden wij in de *Dietsche Warande* VII^{de} deel, in de „*Oirkonde van de Stichting des Kloosters Jerusalem te Venray in Limburg*”, medegedeeld door Prof. W. EVERTS, Pr. Aldus: „Ende heer Henrick.... is by die arme susteren gecomen ende heeft sijn guet ende gelt mede ghebracht, wael tot vier hondert gulden omtrent als (= alles) *blauwe gulden* die doe ghemeynlic gyngen, die ghemunt weren dat stuck op XIII flamsche groeten ende III doijt ende die VII voer III francsche off Keysers alde schilde” Het stuk is gedagteekend 1427.

Rekenen wij de waarde na volgens de methode-HOLLESTELLE (*Het Schild*, enz.), dan vinden wij voor

drie Fransche schilden 3×3.9375 (ald. blz. 197) = 11.8125, gedeeld door 7 = 1.69 bijna, d. i. een blauwgulden stond gelijk met een gulden negen en zestig cents Ned. cour. Evenzoo twee keurvorstelijke guldens (goudguldens) = $2 \times 2.50 = 5$. (ald. blz. 198), gedeeld door 3, is 1.666, d. i. een gulden zeven en zestig cents Ned. cour., hetgeen te weinig verschilt met f 1.68 ruim om in aanmerking te komen. Rekenen wij den groot op 0.125 (ald. bl. 109), dan is $13\frac{3}{4}$ groot = f 1.72, hetgeen ook nagenoeg klopt.

De belastingen, die de markgenooten op de Veluwe aan den hertog van Gelder moesten opbrengen, werden, o. a. ook genoemd *blauwe guldens*, voor zoover zij in deze geldsoort moesten betaald worden.

Zoo lezen wij bij MR. L. A. J. W. BARON SLOET, *Marken op de Veluwe* (zie *Nijhoffs Bijdragen*, N. R. Dl. I, 1859):

„Bijna dezelfde opbrengsten geven de kasboeken en rekeningen van Zutphen. De Scholten beurden er de heereponden en *blauwe guldens*, in 1462 aan de gebroeders van Wisch voor 16400 Rijsche guldens verschreven” (verpacht?) En verder: „De volgende afdeeling (van het tinsboek, dat ten opschrift heeft *Wageningen, Ede*), bevat vijf goederen, die in 1437 door den Hertog gevrijd zijn voor tinsgeld en *blauwe guldens*”; terwijl aldaar volgt: „Item Udo Talhout van den erve int Loe èmp (erf in 't Loo-ambt), erga Gerit Noetboom van Harderwijck, dat mijn genedige heer hem te tynsguede gemaict heft, dat des jairs te gelden plach XVII alde grote van den gentsen ponde ende $\frac{1}{2}$ lib. bryevynge, datz 1 *blaw gulden* vid. V gr.

ende $\frac{1}{2}$ voderkorn vid. IX. gr. enz." Anno 1439.

Deze plaats is verre van duidelijk: men kan er uit opmaken dat zeventien oude grooten en een half pond bryevynge (of brevonge, een woord dat aan SLOET ook onbekend is) te zamen een blauwgulden doen; want eene andere lezing, nl. een blauwgulden vid. (videatur, geldt) vijf grooten, klopt in 't geheel niet.

Ofschoon in het straks genoemde handschrift, alsmede in het *Charterboek* op de jaren 1411 en 1415 duidelijk van *drie* soorten van guldens wordt gesproken, namelijk „Gelresche Rijnsgulden of Aernhemsche Gelresche-Gulden die men nu slaet op den Rijn-Gulden 30 à 31 grooten,

Gelresche-Gulden (Blau-Gulden) 21 $\frac{1}{2}$ à 22 grooten en Reynaldus-Gulden of Reynaldus Gelresche Gulden 19 à 20 grooten,”

vindt men er bij VAN DER CHIJS slechts twee afgebeeld, namelijk den boven beschrevenen en een tweeden, die op de keerzijde het Geldersch-Guliksche wapen, omgeven van drie kleine schildjes vertoont en volkomen op den lateren Clemmergulden gelijk. VAN DER CHIJS vermoedt, dat deze is de minste van de drie, de Reynaldus-Gulden; en dat de eerst afgebeelde is de blauwe gulden. Maar waar is dan de Rijnsgulden, die van het beste allooi was?

VAN DER CHIJS meent, dat hiertoe behooren de guldens van MARIA en WILLEM I met het borstbeeld onder een baldakijn en de twee wapens, Arnhem en Gelder, op de keerzijde. Deze schijnen dus van REINOUD IV *ook* bestaan te hebben, maar

zijn tot dusver nog niet te voorschijn gekomen.

Nu komen wij tot de verklaring van het woord *blauw*, waarbij men in 't geheel niet te denken heeft aan eene *kleur*.

Blauw beteekent sinds onheugelijken tijd: valsch, ijdel, voorgewend, onwaar.

Zoo sprak men in de middeleeuwen van *die blauwe huke*, *blauen hoeyck* als symbool voor een bedrogen echtgenoot. *Blauwe devocie* was valsche vroomheid; eene *blauwe boodschap*, *reden* — eene gezochte, voorgewende boodschap of reden. Nog spreekt men van: iemand *blauwe bloempjes* wijsmaken, een *blauwen bril* opzetten. (1)

HENDRIK VAN BEIEREN, Bisschop van Utrecht 1524—1528, was de *Blauwe Bisschop* en *blauwe bagijnen*, elders *dolle bagijnen* genoemd, waren dames van *verdacht* of *laag allooi*. (Men leze hierover meer in *Noord en Zuid*. 7^e jaargang blz. 1—17). (2)

Om dezelfde reden werden de goudgulden van REINOUD, die slechts tweederde der innerlijke waarde van den Rijnsgulden bezaten, door het volk *blauw*, d. i. *verdacht*, *niet betrouwbaar* genoemd.

Hilversum.

J. E. TER GOUW.

(1) De Helmondsche volkstaal kent de uitdrukking „blauw verven” voor liegen. (RED.)

(2) Toen tijdens de Geuzentroebelen de koning te 's-Hertogenbosch verwacht werd, riep een der „belhamels” langs de straten „Jae, den blauwen coninck komt, den coninck van den caertspele comt” [CUIJPERS VAN VELT-HOVEN, *Troubles religieux du XVe siècle dans le Brab. Sept.* blz. 483]. (RED.)